

Jánosi Zoltán

Egy arckép panorámája

Babosi László Ratkó Józsefről szóló interjúkötetéhez

A panorámák természete, hogy minden addigi látványnál – festménynél, fotónál, rajznál – nyitottabb látószögű, tágasabb perspektívájú, a részletekre figyelmesebben rátekintő képet adnak a megcélzott tárgyról vagy témarendszerről. Az egyik leghíresebb magyar panoráma-festménybe, a Feszty-körképbe így fér bele a honfoglalás első megpillantott vidékei mellett az oda érkezők és az itt találtak több tipikus csoportja, az építmények, a viseletek, a viselkedések, az életmódelemek, a növények, állatok ábrázolása is. Ez a tágas optika elvonatkoztatott értelemben arra is kiválóan alkalmas, hogy elhelyezve a legapróbb részletet is az egészben, a maga szempontjai szerint a lehető legteljesebb körű társadalomképet adja. Ratkó József életművét vizsgálva Babosi László mintegy két évtizede tudatosan arra törekszik, hogy az alkotó működésének szellemi lenyomatait egyre szélesebb és összetettebb perspektívákból vizsgálja. Előbb verselemzéseket, majd – a költő prózai munkáit egybegyűjtve és megszerkesztve – az alkotó nem verses műveire: felszólalásaira, beszédeire, értekezéseire (többek között a „bartóki” modellt analizáló elképzeléseire) vonatkozó szövegvizsgálatokat s tanulmányokat, később az életművet és befogadását felmutató bibliográfiát (*Ratkó József bibliográfia*, 2010) s számos, az életrajzot kiegészítő adatot, forrásmunkát adott közre. Végül a Ratkó József életrajzának átfogó dokumentációin (levelein, egyes művein, a fennmaradt rendőrségi és besúgói jelentéseken s egyéb, igen gazdag forrásokon nyugvó) *Költő a diktatúrában. Ratkó József pályaképe* című 2019-es könyvében kerek összegzésben foglalta egységbe – ráépítve a szerző teljes életútjára és fontosabb alkotásaira – a költőnek a diktatúrától állandóan figyelt, szimatolt, kontroll alatt tartani igyekezett emberi, művészi és közéleti tevékenységi köreit, azaz a szerző teljes életútját. A Nyíregyházán élő, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóhelyetteseként dolgozó, a Debreceni Egyetemen Ratkó-kutatásai alapján tudományos (PhD) fokozatot szerzett kutató ebben a könyvében a költőt jól ismerő személyekkel: alkotótársaival, barátaival, színházi és rádiós szak-

emberekkel és életének más tanúival készített interjúit adja közre. Babosi Lászlónak ez a munkája még szélesebbre tárja azt az elemző és bemutató mezőt, amelyet eddigi vizsgálataiban a költő köré vont. Az 1936-ban született és 1989-ben elhunyt Ratkó József életének, irodalmi és közéleti munkásságának minden részletében kiválóan tájékozott kérdező új kötetében úgy állítja középpontba a nagykállói költőt, hogy az interjúk révén sorsának, művészetének valamennyi fontos terepe – a megszólalók más és más nézőpontjaiból – eleven élményszerűséggel nyilatkozik meg. S az új és új fényekbe kerülő sorselemek mozaikjai összességükben hatalmas tablót teremtenek a diktatúra erőivel haláláig viaskodó ember köré: a költő centrumához kapcsolt emlékezéseket bejárva az olvasó ezért – sokszínű részletességgel – egy fél évszázad magyar történelmének a rendszerváltozásig tartó jellegzetes vonásaival s magatartásformáival találkozik. A Ratkó József köré csoportosult, vele dolgozó, szervező, szerkesztő és gondolkodó arcok fényében éles kontúrokkal tárulkozik fel az a küzdelem is, amelyet a magyar értelmiség legjava a szabad és a demokratikus Magyarországért s a társadalom újraformálásáért a párt-állam évtizedeiben folytatott.

A kötetben a szerző Ratkó Józsefnek tizenhárom – a legkülönbözőbb foglalkozási ágakhoz tartozó – munkatársát, barátját s hozzá közel álló értelmiségit szólítva meg, a hozzájuk intézett, a költőről való alap- és részismereteket egyaránt tágasabbra nyitó kérdéseivel és a rájuk adott válaszokkal tizenhárom új aspektust – szellemi fényszórót – irányít rá Ratkó alakjára. Ezek a fényszórók, amelyek mindegyike mögött egy-egy, a magyar kultúrában vagy kulturális szolgáltatásban külön-külön is igen jelentős személyiség áll, úgy pásztázzák körbe a költő körüli létmezőket és világítják meg egyre újabb oldaláról őt magát, hogy az egész kort – különösen annak művészeti-irodalmi-kulturális természetét, a hatalom értékromboló vonásait, a rendszer belső ellentmondásait s az ellenállók szellemi harcait – azoknak lélektani és morális hozadékaival együtt, kívülről és belülről lényegszerűen megmutató tükröket ad át az olvasónak. Ahogyan Sára Sándor *Csonka Bereg* című filmjében a közelről fényképezett, beszélő arcok a második világháború és a gulágra hurcolások teljes atmoszféráját és szerkezetét, pszichológiai hatásait képesek megjeleníteni, olyan panorámát festve beszélnek Babosi László kérdései nyomán, összességükben az interjúalanyok is, akik valamennyien Ratkó József élete egy-egy szakaszának meghatározó vagy fontos szereplői. A megszólítottak, akiknek mindegyike valamilyen kulcspozícióban állt Ratkó életében, nemcsak rendkívül sokat árulnak el a költő szellemének irányultságairól, személyisége érzelmi és más vonásairól, hanem

önmagukban is markáns művészeti, művészetelemzői vagy -közvetítői értékpontokat jelentenek. Van közöttük – foglalkozása vagy képviselt szakterülete alapján – rádiós szerkesztő, író, költő, a Hetek alkotói csoportosulás tagja, színházi rendező, színművész, könyvtárigazgató, könyvszerkesztő, zeneművész-énekes, tanár, hangmérnök, akik mind közeli, jelentős részben baráti viszonyban álltak a *Törvénytelen halottaim* költőjével. Név szerint Antall István, Buda Ferenc, Bugya István, Csikos Sándor, Dinnyés József, Kocsis István, Mózsi Ferenc, Nagy András László, Ószabó István, Sánta Áron, Serfőző Simon, Szikora András és Zimonyi Zoltán adnak izgalmas, személyiségfeltáró, kortükröző, tartalmas interjúkat a költőről Babosi László mikrofonjába. A megszólalókról a közölt interjúszövegek elején – a Ratkóhoz való kötődésük meghatározó adatait is mutató – miniatűr életrajzi ismertetések szolgálják az olvasó pontosabb eligazodását a riportalanyok pályáiban. Ám az emlékek közegében még több tucatnyi, a kor ellenzéki kultúráját szolgáló és segítő név hangzik el, a legismertebbek között például Bába Iván, Czakó Gábor, Csoóri Sándor, Lezsák Sándor, Nagy Gáspár, Kovács István, Lázár Ervin, Vasy Géza, Varga Csaba, Szécsi Margit, Szentmihályi Szabó Péter, Zalán Tibor neve, és rajtuk kívül még igen sok társuk jelenléte is ott tükröződik a nevek csillámaiban, a Ratkóval érintkező kulturális és politikai folyamatokban. S ott vannak természetesen, s gyakran szintén név szerint is, a rendszer aggályok nélküli kiszolgálói, akik permanensen igyekeztek bilincsbe rakni, fékezni vagy tompítani (a maguk hatalmi pozíciójából vagy besúgók, rendőrök és ügynökök hálózatán keresztül) a Ratkóhoz és gondolkodói köréhez kapcsolódó szellemi-kulturális-művészeti törekvéseket. Az elbeszélésekből kibontakozó időrendi linearitásban egy szaggatott, hol erősebb vonalú, hol halványabb rajzolatot adó, de mindenképpen a költő életének kulcspontjait megvilágító életrajzi ív bontakozik ki – az egyes sorsszakaszokat hordozó helységek, munkafolyamatok, alkotói szereplések sorával. Az író életének meghatározó állomásai: Tiszadob, Nyíregyháza, Szeged, Budapest, Berkesz, Nagykálló, Miskolc, Hatvan, Harangod, Debrecen és egyéb helyszínek bukkannak fel az emlékezetből, többnyire más és más visszatekintési és Ratkó-létszituációt őrző optikából. A miniatűr életrajz-epizódokból, amelyekből a teljesebb sorsszerkezet a kötetben összeadódik, Ratkó számos életkörülmény-mozzanatát, összetevőjét, jellemvonását, szokását, viselkedésformáját ismerhetjük meg: közülük is kiemelkedően a nemzet és szűkebb közössége iránti felelősségtudatát, szeretetét és tetterejét, de ráláthatunk szenvedéseire, magányosságára, csalódásaira is. Megtudhatjuk többek között, milyen közelharcot vívtak vele a *Hangsúly* körében barátai, hogy kiemeljék a kisebbik fia

halála utáni csüggedésből, a már-már elnémulással fenyegető megroskadásból, hogy végtelen fájdalmát már ne a sorsába, jóval inkább a Szent István-drámájába írja bele, s hogy szinte laponként, de a hangos folyóirat egyes adásaira elkészüljön a *Segítsd a királyt!* drámájának egy-egy részlete. Képet kaphatunk arról is, hogyan értékelték és szerették őt még gyermekként a Gyermekváros legigazabb emberei – közöttük Bugya István és szülei –, majd felcseperedve az idősebb kortársak: Sánta Ferenc és családja, a Hetek alkotói köre, az olvasótáborok más szervezői és résztvevői, a színházak művészei és rendezői, fiatalabb írótársai. E nagy tabló azért lehet a ratkói sorsteljességre mutatóan ennyire gazdag, mert akik megszólalnak, együttesen igen széles skáláját képezik az akkori – és úgyszintén a napjainkbeli – művészi-kulturális világnak.

A megnyilatkozók egy-egy életeseménye úgy áll a Ratkóé mellett, hogy nemcsak kiegészíti, hanem társadalmi dimenzióiban elmélyíti és kitágítja azt. Legtöbbször arra a teljesebb diktatúrabeli, akadályozó-gátló-támadó összefüggésrendszerre is rányitja a szellemi ajtókat, amelyben a költővel együtt élni kényszerültek. Elolvashatjuk például, hogy a Ratkót és a *Hangsúly*t művészeti munkájában kiválóan és önfeláldozóan segítő Antall Istvánt hogyan figyelte, hallgatta le és fenyegette meg sorozatosan a rendőrség, hogy Nagy András László n miképp bosszulta meg a rendszer – későbbi pályájának aláaknázásaival – a *Segítsd a királyt!* nyíregyházi első, bátor és korszakos érvényű megrendezését, hogy Kocsis Istvánnak Hatvanban és másutt milyen nehézségei támadtak a Ratkóval közösen szervezett olvasótáborok szelleme és szemlélete miatt. Az emlékezet síkján a maga durvaságában jelenik meg az a hatalmi ingerültség, amely a nyíregyházi tanárképző főiskola Ratkóhoz közel álló hallgatóinak tanyajáró mozgalmát és irodalomnépszerűsítő munkáját kísérte, majd betiltotta. Olykor még arra is élesen utalnak a riportalanyok szavai, hogy maguknak a rendszer gépezetében dolgozó, de szabadabb szellemű és nyitottabb vezetőknek is (például Samu Andrásnak, a nyíregyházi rádió akkori igazgatójának) szinte mindennapos küzdelmet kellett vívniuk a Ratkó-képviselte kritika- és véleményalkotás elfogadtatásáért feletteseikkel. Helyenként egy-egy nagyobb történeti sorsforduló képe is markáns kontúrokkal kerül bele a Ratkó életére emlékező történéskötegbe. Így az Antall István által megidézett, ma már korformáló jelentőségű, Lakiteleken, 1985. október 22-én megrendezett Antológia-est, annak is az a kalandos része, amelynek révén egyáltalán hanganyag maradhatott meg az ott történtekről, közöttük a nagykállói költő versmondásáról. S ilyen politikai természetű oral historydokumentációknak tekinthetők Ratkó egyéb közéleti szerepléseinek közelkép-emlékei is.

S mindezzel a nagyobb világra tágító nyitással ebben a könyvben nemcsak Ratkó József kerül ismételten fókuszba, hanem a költőt, életét, a környező társadalmat egyaránt kiválóan ismerő, itt riporter szerepbe öltöző Babosi László is. Aki pontosan irányított kérdéseivel nemcsak arra volt kíváncsi, amit Ratkóról kevésbé vagy csak részleteiben tudtunk, hanem arra a teljesebb társadalomszerkezetre is, amely a költőt körülvette. Ezáltal pedig nemcsak ismereteket, hanem meg- vagy felrázó élményeket, emlékfotókat is átad az olvasónak a tanúk és tanulságok elé állított diktatúráról. Miközben minden egyes interjújában egyszerre három arcképet mutat: a Ratkóét, a beszélőét és a kor gúzsai között vergődő magyar szellemét. Egyszerre vetítve tehát elénk Ratkót és gondolat-érzelmi-viselkedési világát, az interjúban megszólított személyiségek emberi-alkotói karakterét és a közelmúlt történelmének véraláfutásos arcát. Mindezek pedig igen értékes hátteret, de egyben távlatokat is adnak a Ratkó-életmű még mélyebb megértéséhez, további kiegészítő kutatásához azon a távcsövön át, amelyet – a bevezető lapokon szereplő Ratkó-versből kiemelve – a szerző az interjúk elkészítése és kötetbe komponálásuk során a költő örökségéhez és szellemiségének alapirányaihoz igazítva, mindenütt az igazságot és tények megmásíthatatlan arcát keresve alkalmazott.

Budapest, 2021. december 20.

Babosi László: „A látható időben"
Beszélgetések Ratkó Józsefről

Magyar Napló, FOKUSZ Egyesület
Budapest,2022.